

สังสารวัฏกับคุณค่าทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
Transmigration and Ethical Value in
Theravada Buddhist Philosophy

เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย^๑

Penphan Fuangfooloy

พระมหาพรชัย สิริวโร^๒

Phramahā Pornchai Sirivaro

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุชนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ยืนยันว่าแนวคิดเรื่องกรรมและผลของกรรมที่เป็นตัวกำหนดเป้าหมายและหน้าที่ทางศีลธรรม ระเบียบวิธีการวิจัยคือศึกษาจาก หนังสือและคัมภีร์พระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า การเวียนว่ายตายเกิดในปรัชญาฮินดูมีการยืนยันตัวตนอย่างชัดเจน เพราะต้องการยืนยันถึงเรื่องกรรมและผลกรรมว่ามีอยู่จริง ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทก็ยืนยันตัวตนว่าเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการยืนยันถึงกรรมและผลกรรมเหมือนกัน เช่น บุคคลผู้ทำสุจริต มีสัมมาทิฐิ ย่อมเข้าถึงสวรรค์ เป็นต้น แต่ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีการอธิบายกฎการเวียนว่ายตายเกิดเพิ่มเติมโดยใช้หลักปฏิจจสมุพบาท เช่น อวิชชา เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เป็นต้น เพื่อยืนยันความไม่มีตัวตนอันเป็นเป้าหมายของหน้าที่ทางศีลธรรม ในการอธิบายเรื่องตัวตนเพื่อยืนยันหลักกรรมและผลกรรม พุทธทาสภิกขุมีคำอธิบายไม่เหมือนคำอธิบายข้างต้น เพราะสอนความไม่มีตัวตนตามหลักปฏิจจสมุพบาทพร้อมกันไปด้วย โดยมีตัวอย่างว่าเมื่อมีผู้ปฏิบัติตามหน้าที่อย่างถูกต้อง ผู้ปฏิบัตินั้นย่อมมีความสุขในปัจจุบัน การอธิบายแบบนี้เน้นปัจจุบันไม่ต้องอาศัยความคิดเรื่องสังสารวัฏแบบข้ามภพข้ามชาติ เพราะเน้นขบวนการเวียนว่ายตายเกิดมากกว่าตัวตนที่มีอยู่อย่างนิรันดร์

คำสำคัญ: สังสารวัฏ, กรรม, ผลกรรม, พุทธปรัชญาเถรวาท

^๑ สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ สาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This article is a part of a dissertation entitled "An Analytical Study of the Concept of Transmigration in the Buddhādāsa Bhikkhu's View" It was to confirm that the concept of karma and its result which determines its goal and moral duty. The methodology used in the research is the study of books and Tipitaka. The research was found that there is ample claim of self in Hindu's circle of life because of the necessity of reality of Kamma and its result. In Theravāda Buddhist philosophy, the self is obviously claimed as the necessary condition in proving of Kamma and its result as well; such as one who has the right view does good action will be born in heaven etc. But the rebirth in the circle of life has been further explained by the theory of dependent origination; mental formation arises because of ignorance, for instance, this is because Theravāda Buddhist philosophy wants to hold the non-self as the goal of moral duty. As far as the explanation of self in claiming of Kamma and its result is concerned, the dissimilar explanation had been given by Buddhādāsabhikkhu. Meanwhile, the non-self was being taught, He based such a concept upon the theory of dependent origination. The example in this case is: one who performs his duty rightly will meet happiness in the present. Such a method of explanation lays great emphasis on the present moment without hinging on the long-term circle of life because of stressing more processes of rebirth than endless self.

Keywords: Transmigration, karma, result, Theravāda Buddhist philosophy

๑. บทนำ

ปัญหาเรื่องกรรมและผลกรรม พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าเป็นเรื่องอินไตยคือ "ไม่ใช่เรื่องที่ควรพูดถึง"^๓ แต่ในคัมภีร์อรรถกถา โดยเฉพาะธรรมบทกลับพบการอธิบายโดยโยงกับความหมายของกรรมและผลกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่นเรื่องของพรานกุกกุมิตร ที่ภิกษุพากันสงสัยว่าอะไรเป็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติมรรคของนายพรานกุกกุมิตรทั้งบุตรและสะใภ้ และทำไมนายพรานกุกกุมิตรนี้จึงเกิดในตระกูลของพรานเนื้อ พระพุทธเจ้าก็จะเล่าถึงอดีตชาติของพรานเนื้อคนดังกล่าว^๔ โดยพิจารณาปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือการเกิดใหม่ที่เรียกว่า สังสารวัฏ ที่มีความสัมพันธ์ต่อผลของการกระทำ ซึ่งในปรัชญาอินเดียนั้นเสนอไว้ ๒ ทฤษฎีด้วยกันคือ

๑) ทฤษฎีการเกิดใหม่ (reincarnation) เป็นแนวคิดปรัชญาอินเดียตามคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อุปนิษิต ที่เชื่อว่าอาตมัน^๕ มีความเป็นตัวตน และไม่ดับสูญไป

^๓ อจินติตสูตร พุทธวิสัยของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๑ ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน ๑ วิบากแห่งกรรม ๑ ความคิดเรื่องโลก ๑ ๔ ประการนี้แล ไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นบ้า อังน โอง.จตุ. (ไทย) ๒๑/๗๗/๗๙.

^๔ ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๔๑.

^๕ อาตมัน เป็นคำในภาษาสันสกฤต ในภาษาบาลีใช้คำว่า อัตตา ซึ่งทั้งอาตมันและอัตตานั้นมีความหมายว่า ตัว ตน หรือตัวตน อธิบายความไว้ใน พระพรหมคุณาภรณ์

ตามร่างกาย อาตมันมีความเป็นอมตะแบบยั่งยืนเที่ยงแท้ถาวร^๖ ทัศนะนี้เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างและเป็นผู้กำหนดชะตากรรม รวมถึงการดำรงอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่ออาตมันแตกสลายก็จะกลับคืนสู่พระพรหมอีกครั้ง พระพรหมจึงทรงเป็นเจ้าของกฎแห่งกรรม และกฎแห่งศีลธรรมของสรรพสัตว์ทั้งหลายรวมถึงมนุษย์ ใหวนเวียนเกิดดับต่อไปเรื่อยๆ ด้วยอำนาจจากพระพรหม หรือพรหมัน

๒) ทฤษฎีการเวียนว่ายตายเกิด (transmigration) เป็นแนวคิดแบบพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เชื่อว่าจิตหรือวิญญาณถูกทำให้มีความเป็นอัตตา (ตัวตน) ชีวิตจึงตกอยู่ในวงจรแห่งสังสารวัฏ ด้วยการเวียนว่ายตายเกิด ตามกรรมที่ได้สร้างสมไว้แล้วและส่งผลให้ชีวิตเป็นไปตามผลของกรรมนั้นๆ ความสุขและความทุกข์ล้วนเป็นผลจากการกระทำของตนเองทั้งสิ้น กรรมต่างๆ จะถูกฝังอยู่ในจิตใจ (ภวังคจิต) ให้ไปเกิดใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า ดังนั้นการตายจึงไม่ใช่กระบวนการสุดท้ายของชีวิต ชีวิตจะสิ้นสุดลงเมื่อละสิ้นซึ่ง กิเลส ตัณหา และอุปาทาน ด้วยการเข้าสู่นิพพาน อันเป็นความบริสุทธิ์ ว่างเปล่า ปราศจากเครื่องผูกมัด และหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวง

(ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๒), หน้า ๗๐/๓๔.

^๖ พื้น ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, พ.ศ. ๒๕๕๕, หน้า ๑๖.

ต่อแนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นปัญหาที่ว่า การมีความเชื่อในเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดแบบใดก็ตามย่อมมีผลต่อคุณค่าบางอย่างในการดำเนินชีวิต ถ้าเราเชื่อว่ามนุษย์จะมีอายุประมาณ ๘๐ ปี ก็จะดำเนินชีวิตผ่านวางแผนการใช้ชีวิตสำหรับ ๘๐ ปี คือเริ่มจากเรียนหนังสือ ทำการงาน แต่งงานมีครอบครัว ก่อนจะเข้าวัดในวัยชรา หากแต่ชีวิตอาจไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะเราอาจตายได้ทุกเวลา ดังนั้นเราจึงไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิต สำหรับบทความนี้ได้พิจารณาแนวคิดดังกล่าวผ่านการวิเคราะห์เชิงคุณค่าจริยะ เพื่อสะท้อนปัญหาจากกระบวนการคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดผ่านความสัมพันธ์เชิงคุณค่าจริยะ ๒ แบบ คือคุณค่าด้านความจำเป็นและคุณค่าด้านพันธะ ด้วยวิธีการอธิบาย ขยายความ และการวิเคราะห์ วิพากษ์ให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจต่อไป

๒. แนวคิดเรื่องสังสารวัฏ

เรื่องสังสารวัฏนั้นเกี่ยวข้องกับปัญหา ๒ ด้านคือ อะไรที่เวียนว่ายตายเกิด และอะไรคือกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งจะได้ตอบปัญหานี้ในสังสารวัฏทั้ง ๒ คือ

๒.๑ สังสารวัฏของปรัชญาอินเดีย ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์อุปนิษัท มีลักษณะความเป็นเอกนิยมทางมโนภาพ (Idealistic Monism) หรือ เอก จิต นิ ย ม (Monistic

Idealism)^๗ เพราะเชื่อว่าความจริงแท้ในสากลโลกที่มีอยู่อย่างนิรันดรนั้นมีเพียงสิ่งเดียว ไม่ว่าจะแยกจากกันอย่างไรแต่ที่สุดแล้วก็จะกลับมารวมอยู่ในหนึ่งเดียวนั้นก็คือ พรหมัน ดังนั้น พรหมันจึงถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และทุกชีวิตต้องเดินทางไปสู่พรหมันทั้งสิ้น เพื่ออธิบายให้ชัดเจนจะได้ตอบคำถาม ๒ ข้อที่ตั้งไว้ ดังนี้

๒.๑.๑ อะไรที่เวียนว่ายตายเกิดในทัศนะของปรัชญาพระเวทและอุปนิษัท เชื่อว่าอาตมามีความเป็นตัวตน (self) ซึ่งนำไปสู่การเกิดใหม่ที่เป็น การเกิดของอาตมามันเดิม ครั้นเมื่อร่างกายที่อาตมามีอาศัยอยู่ในปัจจุบันแตกดับไป อาตมามันนั้นก็จะเคลื่อนที่ออกไปเพื่อแสวงหาร่างใหม่อยู่อาศัย ถือเป็น การกลับชาติมาเกิดใหม่ (reincarnation) และการกลับชาติมาเกิดใหม่นี้ อาตมามันนั้นได้นำความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์เดิมที่เคยเป็นอยู่ก่อนเคลื่อนไปสู่ร่างใหม่พร้อมกันอาตมามัน ส่วนร่างใหม่นั้นจะดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่เคยกระทำไว้ ทัศนะนี้เชื่อว่าผลของกรรมที่ได้กระทำไว้แล้วในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นจะติดตามอาตมามันนั้นไปด้วยเสมอ

๒.๑.๒ อะไรคือกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ในทัศนะของปรัชญาพระเวทเชื่อว่ากรรมและพระเจ้าเป็นกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ชีวิตถูกสร้างและกำหนดความเป็นไปโดยพระเจ้า ทั้งการเกิดหรือเรื่องวรรณะล้วนเป็นลิขิตจากพระเจ้าทั้งสิ้น จะหลีกเลี่ยงไม่พ้น

^๗ บุญมี แทนแก้ว, ปรัชญาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, พ.ศ. ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

และต้องยอมรับไปด้วยความเต็มใจ ปรัชญาพระเวทเชื่อว่าอาตมอันเป็นสิ่งทีกลับมาเกิดใหม่ เกิด และนำสิ่งที่ เป็นคุณลักษณะเดิมเช่น ผลกรรมที่เคยทำไว้ ซาติชั้นวรรณะ ความรู้และลักษณะเฉพาะตัว ติดมาเกิดใหม่ด้วย การเวียนว่ายตายเกิดการฝึกฝนในการปฏิบัติตัวตามหลักธรรมเพื่อให้ชีวิตเป็นไปตามเจตจำนง ด้วยการปฏิบัติตนให้สำเร็จลุล่วงตามพันธะในทุกขั้นตอน จึงถือว่าเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ด้วยการบรรลุโมกษะหรือการกลับสู่พรหมันอย่างใดก็ตามที่บรรลุแล้วนั้นก็อาจจะกลับมาเกิดใหม่ได้อีกเช่นกัน

๒.๒ สังสารวัฏของพุทธปรัชญา จะยึดถือหลักคำสอนตามคัมภีร์พระไตรปิฎก พุทธปรัชญาจัดเป็นปรัชญาสันนิยมี^๘ และเป็นประเภทอเทวนิยม^๙ คือยึดหลักความจริงแท้ตามธรรมชาติ ด้วยหลักของอิทัปปัจจยตา และปฏิจสุมุปาบาท เพื่ออธิบายให้ชัดเจนต่อคำถาม ๒ ข้อที่ตั้งไว้ ดังนี้

๒.๒.๑ อะไรที่เวียนว่ายตายเกิด ในพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกสิ่งที่เวียนว่ายตายเกิดว่า จิต โดยมีคำอธิบายว่า ผลที่กรรมกิเลสสั่งสมไว้ ก็เรียกว่า จิต, จิตเป็นปัจจัยแก่วิญญูะ สะสมสังสารทุกข์ เรียกว่าจิต และสภาพคิด

โดยสะสมอารมณ์ เป็นต้น ก็เรียกว่า จิต^{๑๐} เป็นธรรมชาติเดียวกับวิญญูาน คือ ฐั อารมณ์^{๑๑} และใจ (มณะ)^{๑๒} ซึ่งจิตเหล่านี้ยังมีหน้าที่ (วิญญูานปวัตติ หรือวิญญูานปวัตติ อาการ) คืออาการของจิตที่เป็นไปดังนี้^{๑๓}

๑) ปฏิสนธิ ทำหน้าที่สืบต่อภพใหม่ คือ เป็นตัวนำสัตว์ไปเกิดตามอำนาจกรรม

๒) ภาวังคะ ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบภพ คือ เกิดเมื่อปฏิสนธิวิญญูานทำหน้าที่เสร็จ ภาวังคะวิญญูานเป็นผลของกรรม แต่ไม่มีความคิดเกิดขึ้นในช่วงนี้

๓) อาวัชชนะ ทำหน้าที่ค้ำนึ่งถึงอารมณ์ใหม่ คือ เมื่อสามารถรับอารมณ์ได้ ภาวังคะวิญญูานจะดับไป แล้วการรับรู้รูป จนเกิดการคิดถึงอารมณ์นั้นได้

๔) ทัสสนะ ทำหน้าที่เห็นเป็นรูปได้แก่ จักขุวิญญูาน

๕) สวณะ ทำหน้าที่ได้ยินเสียงได้แก่ โสตวิญญูาน

๖) ฆายณะ ทำหน้าที่รู้สึกกลิ่น ได้แก่ ฆานวิญญูาน

๗) สายณะ ทำหน้าที่ลิ้มรส ได้แก่ ชิวหาวิญญูาน

๘) ผุสณะ ทำหน้าที่ถูกต้อง โผฏฐัพพะ ได้แก่ กายวิญญูาน

^๘ ปุตุ่ม บุญศรีตัน, **พุทธอภิปรัชญา ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒.

^๙ บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, พ.ศ. ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

^{๑๐} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๒๕๐-๒๕๑.

^{๑๑} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๒๒๑.

^{๑๒} ธรรมชาติอันใดเป็นจิต ธรรมชาติอันนั้น ชื่อว่าใจ ธรรมชาติอันใดเป็นใจ ธรรมชาติอันนั้นชื่อว่าจิต อังโน วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๘๔/๑๓๘.

^{๑๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๑**, หน้า ๕๘-๖๕.

๙) สัมปฏิจฉนะ ทำหน้าที่รับ อารมณ์ คือ เมื่อมีการรับรู้ ใจจะเป็นตัวรับ อารมณ์ที่ดี ไม่ดี แล้วเก็บผลที่ดี ไม่ดีไว้

๑๐) สันตริณะ ทำหน้าที่พิจารณา อารมณ์ คือ ใจสร้างความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ เฉยๆ ต่ออารมณ์ที่รับไว้

๑๑) โวภูฏัพพะ ทำหน้าที่ตัดสิน อารมณ์ คือ ใจที่วิเคราะห์การกระทำด้วยใจ เป็นกลาง เป็นวิญญาณที่พิจารณาตัดสินการ กระทำ

๑๒) ขวนะ ทำหน้าที่แล่นเสพ อารมณ์ อันเป็นช่วงที่ทำการ คือ วิญญาณที่ แล่นไปในทวารทั้ง ๖ เป็นผลที่เกิดขึ้น คือ เป็น ผลที่ดี (กุศล) ไม่ดี (อกุศล) เป็นเพียงการ กระทำ (กิริยา)

๑๓) ตทาลัมพะนะ ทำหน้าที่รับ อารมณ์ต่อจากขวนะก่อนตกวงค์ คือ การ เกาะเกี่ยวอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งเป็นใหญ่ วิญญาณอาศัยอารมณ์นั้นเป็นไป

๑๔) จูติ ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพ ปัจจุบัน คือ เป็นภวังคจิตดวงสุดท้ายก่อนตาย ที่จะเคลื่อนไปเกิดใหม่

สรุปความได้ว่า จิต ทำหน้าที่ตั้งแต่ เริ่มต้นตั้งแต่สืบต่อภพใหม่ ด้วยจิตเดิมเป็นจิต ที่บริสุทธิ์อยู่เป็นคือภวังคจิตยังไม่ถูกปรุงแต่ง ใดๆ เรียงลำดับกันไปจนถึง จูติ คือการ เคลื่อนที่จากภพปัจจุบัน ซึ่งเป็นกระบวนการ ที่เกี่ยวข้องกับความจริงมีการปรุงแต่งโดย เจตสิกจนเกิดเป็นรูป โดยจิตทั้งหมดถูกอธิบาย ภายในช่วงชีวิตทุกขณะระหว่างเกิดและดับ ซึ่งเท่ากับว่ามีความจริงเกี่ยวข้องกับจิตในช่วง ที่มีประสาทสัมผัส ทำให้เกิดขบวนการคิดและ รู้อารมณ์ได้ จิตจึงไม่ได้คิดหรือทำงานได้โดยไม่มีรูป คำอธิบายเกี่ยวกับจิตจึงไม่ใช่ตัวตน

(อนัตตา) แต่ถูกอธิบายให้มีตัวตนเมื่อรวมเข้ากับรูปและเจตสิกอีกทีหนึ่ง กระบวนการ ทำงานของจิตดังกล่าวมีผลต่อการกระทำของ รูปนาม ซึ่งจะมีผลในระยะต่อมาย่อมเกิด คุณค่าในเชิงจริยะต่อการดำเนินชีวิต และ ความเป็นไปของชีวิตในวงจรแห่งสังสารวัฏ

๒.๒.๒ อะไรคือกฎแห่งการเวียน วายตายเกิด ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เชื่อว่า กฎปฏิจสมุปบาท เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิต เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งเป็นหลักของการ อิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยกันเกิดขึ้นของสิ่ง ทั้งหลาย คือ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด และเมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับของ หลักอหิปพยตตา ที่แสดงให้เห็นว่าทุกชั้นนั้นเกิด ขึ้นมาอย่างไร ดำเนินไปแบบไหน และจะดับ ทุกชั้นนั้นลงได้อย่างไร ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าที่ ทุกชั้นเกิดขึ้นและดับไปนั้นมีลักษณะที่อิงอาศัย ซึ่งกันและกัน^{๑๔} ที่ล้วนแสดงความเป็นเหตุ ปัจจัยเกี่ยวกับการเกิดและการดับของสิ่งที่ เรียกว่าชีวิต ตามผลของกรรมที่ได้กระทำไว้ ตั้งแต่การเกิดจนถึงการตาย เป็นการแสดง กระบวนการของชีวิตที่แสดงวงจรของการ เกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด จากภพนี้ไปสู่ภพ นั้น เรื่อยไปดังนี้

๑. ความอิงอาศัยกันเกิดตามเหตุ ปัจจัย จากหลักการที่ว่า เพราะมีสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ จึงเกิด เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงมี อัน เป็นกระบวนการของชีวิตจากภพนั้นไปสู่ภพ อื่นๆ และจากภพอื่นๆกลับมาสู่ภพนี้อีกครั้ง

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, พ.ศ. ๒๕๔๓), หน้า ๔.

ต่อเนื่องกันไปจนนับชาติไม่ถ้วน ต่อคำถามที่ว่า การอิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น น้ำในแม่น้ำลำคลองเมื่อถูกแสงอาทิตย์แผดเผา น้ำก็จะกลายเป็นไอน้ำ จากไอน้ำก็ระเหยกลายเป็นเมฆ และจากเมฆก็กลายเป็นฝน เมื่อฝนตกลงมาเป็นหยดน้ำ น้ำเหล่านั้นก็ไหลลงสู่น้ำลำคลอง การอิงอาศัยความเป็นเหตุปัจจัยในการเวียนว่ายตายเกิดก็เช่นเดียวกันคือ จะอิงอาศัยความเป็นไปในวงจรแห่งภวจักร หรือกฎปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาเปิดเผยเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในกระบวนการที่เป็นวงจรของชีวิต กระบวนธรรมที่อิงอาศัยกันนี้เป็นอย่างไร และมีการอิงอาศัยกันแบบไหน อธิบายว่าเป็นการเริ่มจากความไม่รู้หรืออวิชชาเป็นปัจจัยทำให้สังขารเกิด สังขารเป็นปัจจัยทำให้วิญญาณเกิด วิญญาณเป็นปัจจัยทำให้นามรูปเกิด นามรูปเป็นปัจจัยทำให้สฬายตนะเกิด สฬายตนะเป็นปัจจัยทำให้ผัสสะเกิด ผัสสะเป็นปัจจัยทำให้เวทนาเกิด เวทนาเป็นปัจจัยทำให้ตัณหาเกิด ตัณหาเป็นปัจจัยทำให้อุปาทานเกิด อุปาทานเป็นปัจจัยทำให้ภพเกิด ภพเป็นปัจจัยทำให้ชาติเกิด ชาติเป็นปัจจัยทำให้ชรา มรณะ โสกะ (ความโศกเศร้า) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เกิดตามมา และความเกิดทั้งหมดทั้งหมดนี้เป็นความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้น”^{๑๕} เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทสายเกิด ในกระบวนการธรรมเดียวกันนี้ปรากฏมีสายดับอยู่ด้วย คือเพราะสิ่งนี้ดับ สิ่ง

นี้จึงดับ นอกจากวงจรปฏิจจสมุปบาทซึ่งเป็นกฎซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ชีวิตนั้นมียอดประกอบที่นำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วย

๒. อะไรคือองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ ความเป็นชีวิตเกิดขึ้นจากการประชุมรวมกันของส่วนประกอบต่างๆ ที่หาตัวตนแม้ไม่มีสภาพของสิ่งทั้งหลาย ในรูปของการประชุมกันเป็นองค์ประกอบที่มีความเกี่ยวข้องข้องเป็นพิเศษกับเรื่องชีวิต^{๑๖} ครอบคลุมทั้งรูปธรรมและนามธรรม องค์ประกอบทั้งหมดตามแบบที่นิยมในพระสูตรมีอยู่ ๕ ประการ หรือ เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ขันธ์ ๕” (The Five Aggregates) เป็นสิ่งที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นมนุษย์ที่ไม่อาจลดทอนลงได้เลย^{๑๗} เมื่อความเป็นชีวิตเป็นเช่นนี้แล้วอะไรที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในปฏิจจสมุปบาท

๓. สิ่ง ที่ นำา ชีวิต ให้ เป็น ไป ในปฏิจจสมุปบาท ความเป็นไปของโลกหรือสรรพสิ่งในธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต จิต และวิญญาณ อันเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวงรวมทั้งที่เกิดของโลกซึ่งเป็นที่อิงอาศัยและที่

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

^{๑๗} วัชระ งามจิตรเจริญ, **พุทธศาสนาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๕๐), ๓๓๕.

^{๑๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒ ; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๐/๑๕.

ดำรงอยู่ของโลก^{๑๘} และสิ่งที่เป็นปัจจัยทำให้สรรพสัตว์ท่องเที่ยวเวียนวายเป็นเกิดครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่รู้จักภพชาติได้ ก็คือ กิเลส ตัณหา และอุปาทาน เมื่อเหล่าสัตว์ถูกรอบงำด้วยอำนาจของกิเลส เกิดการกระทำที่เป็นกุศลกรรมบ้างอกุศลกรรมบ้าง สรรพสัตว์ทั้งหลายจึงต้องท่องเที่ยวเวียนวายเป็นไปตามภพภูมิต่างๆ ด้วยอำนาจแห่งเหตุและปัจจัยที่เกื้อกูลการเกิดขึ้นของวงจรแห่งสังสารวัฏ

สรุปได้ว่าสิ่งที่ทำให้มีการเกิดเวียนวายเป็นเกิดก็คือ จิตหรือวิญญาณ ภายใต้การครอบงำและขับเคลื่อนด้วยกิเลส ตัณหา และอุปาทาน ส่งผลให้รูปขันธ์กระทำกรรมต่างๆ ทั้งกุศลกรรมบ้างอกุศลกรรมบ้าง ชีวิตจึงต้องเวียนวายเป็นไปตามผลของกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว วนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่มีวันสิ้นสุด จนกว่าจะเป็นอิสระ และหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวงอย่างแท้จริง คือ นิพพาน อันเป็นความว่างเปล่า สงบ บริสุทธิ์ และเป็นอนัตตาตลอดกาล

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้น ผลของการกระทำหรือวิบาก ถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตต้องเวียนวายเป็นอยู่ในสังสารวัฏ ดังนั้น กรรมหรือการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลต่อชีวิตและความเป็นไปของชีวิตทั้งสิ้น กรรมจึงเป็นพันธะทางศีลธรรมที่จำเป็นต่อคุณค่าต่อระบบจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตอย่างมาก กรรมเป็นคุณค่าทางจริยะอย่างไร และแบบไหน

๓. สังสารวัฏกับคุณค่าทางจริยะ

ในบทความนี้จะได้วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏว่าเมื่อพิจารณาผ่านคุณค่าจริยะเพื่อตัดสินว่าอะไรดีหรือชั่วนั้นได้อย่างไร โดยการกล่าวถึงคุณค่าจริยะในที่นี้จะได้พิจารณาในเกณฑ์จากรูปแบบของชีวิต (form of life) ในรูปแบบที่สัมพันธ์กับชีวิตของบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งวิเคราะห์ได้ใน ๒ แบบ คือ

๓.๑ คุณค่าความจำเป็น (Necessary Value) การกระทำทุกอย่างอาศัยคุณค่าจำเป็น ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินว่าดีหรือชั่ว เมื่อกกล่าวถึงการดำเนินชีวิตแบบพุทธ ปฏิเสธไม่ได้แนวคิดเชิงจริยะดังกล่าวตั้งอยู่บนความเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง คำสอนว่ากรรมและผลกรรมมีอยู่จริง เพราะเมื่อเชื่อแนวคิดดังกล่าวก็จะนำไปสู่การปฏิบัติตนตามความเชื่อนั้น ดังข้อความว่า

“บุตรคฤหบดี หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ย่อมฟังธรรมนั้น ครั้นฟังแล้ว ได้ศรัทธาในพระพุทธเจ้าเมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักรู้ ขรราวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งอูฐี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย

^{๑๘} Chandradhar Sharma, A

Critical survey of Indian philosophy, (varanasi : motilal Banarsidass, 1964) p. 17.

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรมวจีกรรมที่เป็นกุศล มี อาชีพบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยศีล คัมภรองทวาร ในอินทรีย์ทั้งหลาย ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ”^{๑๙}

ฉะนั้น ในกรณีที่เราอาศัยความเชื่อ ในพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวกับสังสารวัฏจะเป็นเกณฑ์ที่วัดว่าเราทำดีและได้รับผลดีที่ตรงกัน ดังข้อความว่า

“ในลัทธิของสมณพราหมณ์เหล่านั้น บุรุษ ผู้รู้แจ้ง ย่อมเห็นตระหนกซัดว่า ถ้ามีอยู่จริง เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านบุรุษบุคคลนี้ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ อย่าได้มีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น จงเป็นคำจริง เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านบุรุษบุคคลผู้นี้ ก็เป็นผู้อันวิญญูชนสรรเสริญในปัจจุบันว่าเป็นบุรุษบุคคลมีศีล มีเป็นอติถิกวาถ ถ้ามีจริง ความยึดถือของท่านบุรุษบุคคลนี้ เป็นบุรุษบุคคลมีศีล มีสัมมาทิฏฐิ เป็นอติถิกวาถ ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือของท่านบุรุษบุคคลนี้ อย่างนี้ เป็นความมีชัยในโลกทั้งสอง คือในปัจจุบันวิญญูชนสรรเสริญ เมื่อตายไป จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์”^{๒๐}

เมื่อพิจารณาจากเหตุนี้จะพบว่า คำอธิบายเรื่องการกระทำที่ดีหรือชั่วนั้นวัดจากคุณค่าความจำเป็นที่มีมาแต่เดิม ส่วนคำถามหนึ่งที่สำคัญต่อแนวคิดคือว่า “สมมติว่าถ้าเราไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า หรือผลกรรมตามแนวคิดแบบสัมมาทิฏฐิ แต่เรายังเชื่อการทำดีแบบพุทธศาสนาอยู่ เราจะได้ไปสวรรค์หรือไม่” ต่อคำอธิบายดังกล่าว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) อธิบายว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเกี่ยวพันกับการรับรู้ โลกว่า “ในกระบวนการสังสารวัฏ เวทนาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลครอบงำความเป็นไปของ กระบวนการทั้งหมด กล่าวคือ มนุษย์จะคิดปรุงแต่งอย่างไรและทำการอย่างไร ก็เพราะ เวทนา และเพื่อเวทนา หรือชีวิตจะเป็นอย่างไร ก็เพราะเวทนา และเพื่อเวทนา ในกระบวนการสังสารวัฏนี้ มนุษย์มิได้หยุดอยู่ เพียงแค่เป็นผู้รับรู้อารมณ์เรียนรู้โลกเพื่อ เกี่ยวข้องจัดการกับโลกอย่างได้ผลดีเท่านั้น หากแต่มนุษย์ยังก้าวต่อไปสู่ความเป็นผู้เสพ เสวยโลกด้วย”^{๒๑} ฉะนั้น ในแง่นี้การที่เราเชื่อ หรือไม่นั้นเป็นแค่อารมณ์ (emotion) การตัดสินใจผ่านเวทนาหรือคิดปรุงแต่งไปตาม อารมณ์ที่ต่างกัน เมื่อเราไม่เชื่อในโลกหน้า แต่เราไม่ปฏิเสธการกระทำนั้นต่างหากที่สำคัญ ข้ออธิบายนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่า อารมณ์ ซึ่งมาจากคำว่า อาลมพนั แปลตามตัวอักษรได้ว่า ที่หน่วงของจิต^{๒๒} อารมณ์เป็นสิ่งที่อาศัยกันกับจิต มีความรู้สึก เป็นลักษณะของจิตที่กำลังหน่วงอารมณ์ ไม่มี ความเป็นตัวตน ท่านพุทธทาสกล่าวว่า โลกคือ อารมณ์, อารมณ์ก็คือโลก^{๒๓} เพราะสิ่งที่ปรากฏแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่มากระทบกับจิต จิตรู้สึกได้ และยังไม่แยกดีหรือ

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : ผลิตัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๓.

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, **ก ข กา ของ การศึกษาพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ พ.ศ. ๒๕๒๘), หน้า ๑๖๖-๑๖๘.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

^{๑๙} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๑๘/๒๘๕.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๙/๘๔.

ชั่ว สรุปรว่าอารมณ์ก็คือสิ่งที่มากระทบกับจิต โดยที่ยังไม่ได้ปรุงแต่งแต่อย่างใด เพราะถ้ามีการปรุงแต่งแล้วอารมณ์นั้นจะกลายเป็นกิเลส ตามการปรุงแต่ง เมื่อเข้าใจและรู้แจ้งตามความเป็นจริงต่อโลกคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถือว่าไม่ประมาทในชีวิตเท่านี้ก็เพียงพอแล้วที่จะไม่เป็นทุกข์ ไม่เป็นปัจจัยแก่สัสสตทิวฏฐิ คือตัวตนที่จะเวียนว่ายไปในวัฏฏะ”^{๒๔} อารมณ์ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจกระทำของมนุษย์ว่าดีหรือไม่ ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องรู้เท่าทันในอารมณ์ เหตุเกิดของอารมณ์ ความเป็นไปของอารมณ์ และผลที่จะเกิดจากอารมณ์ เพื่อให้ชีวิตดำเนินชีวิตอย่างปราศจากความยึดมั่นถือมั่น ไม่ปรุงแต่งสิ่งใดเพราะรู้ด้วยปัจจัยแห่งการปรุงแต่ง

คำอธิบายดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าคุณค่าความดีนั้นเกี่ยวกับอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันเป็นเครื่องตัดสิน แม้จะยืนยันว่าโลกหน้ามีจริงหรือไม่ก็ตามไม่ใช่เหตุจำเป็น แต่คุณค่าความจำเป็นจึงเป็นเรื่องของกรรมหรือการกระทำเป็นหลัก เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ข้อความว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, ความสงบวางแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข”^{๒๕} ความสุขเป็นอารมณ์ที่สามารถตรวจสอบความดีหรือชั่วได้อย่างเราจะตรวจสอบความรู้สึกว่าชอบใจ ไม่

ชอบใจ หรือทั้งชอบใจและไม่ชอบใจ”^{๒๖} หรือข้อความว่า “บุรุษรักชีวิต ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์”^{๒๗} กรณีจึงมีตัวอย่างว่าถ้ามีคนเอาน้ำที่มียาพิษมาให้เรากิน เรารู้ว่ากินแล้วต้องตาย เราก็จะไม่กิน เช่นเดียวกันถ้ามีคนบอกว่าถ้าทำชั่วตายไปแล้วถ้ามีการเกิดใหม่คุณจะต้องไปเกิดในนรก ความรู้สึกที่ไม่อยากเกิดในนรกจึงทำบางอย่าง ในที่นี้เรากำลังกล่าวถึงสุขในแง่สังขารหรือความมีตัวตน ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้เห็นว่าสังขารแห่งหนึ่งเป็นเรื่องของความมีตัวตนที่ทำให้เกิดความสุขในชื่อว่า”บุรุษรักชีวิต ไม่อยากตาย” แต่การวางสังขารจะนำมาซึ่งความสุขได้อย่างไร การชี้ประเด็นนี้เป็นเหตุจำเป็นเช่นเดียวกับเหตุผลว่า “ทำไมเราต้องกินอาหาร” เพราะอาหารเป็นคุณค่าที่จำเป็น (necessary value) ที่ร่างกายต้องการ เช่นเดียวกับความสุขเป็นสิ่งที่จิตใจต้องการ ถ้าเราเน้นไปที่ความสุขว่าการกินเป็นเรื่องของร่างกายเราก็ต้องกินอาหารดีๆ เท่านั้น แต่พุทธปรัชญาถือว่าการกินอาหารเป็นเหตุจำเป็นเท่านั้น แต่ยังไม่เพียงพอที่จะสร้างความสุขได้ เพราะยังมีเหตุอื่นทำให้มีความสุขมากกว่านี้ คือถ้าเรากินด้วยความยึดติดก็จะยิ่งเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้น ผิดกับคนที่กินอาหารเพราะจำเป็นต้องกิน หรือกินเพื่ออนุเคราะห์แก่ร่างกาย ฉะนั้นความสุขในแง่นี้จึงมีเกณฑ์จากการที่เราวิเคราะห์ว่ายังมีความสุขจากการไม่ยึดติดในสังขาร และการไม่ยึดมั่นคือการหยุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งอารมณ์แบบนี้ทำให้

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, *ฟ้าสาบระหว่าง ๘๐ ปี*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๓๑), หน้า ๑๒๑.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๖/๒๒๘; ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑๖/๒๒๘.

^{๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๖๔/๔๑๒.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๓๐/๔๐๕.

เราเข้าใจได้มากกว่าจะอธิบายถึงนิพพานในแง่เป็นปรมาตม์ที่เป็นสภาวะเพียงอย่างเดียว

๓.๒ หน้าที่ทางศีลธรรม (Moral Duty) ทุกคนล้วนมีหน้าที่และต้องรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ของตน เช่น เราเป็นอาจารย์ก็ต้อง มีหน้าที่สอน หรือเราเป็นลูกก็ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ เป็นต้น เมื่อตรวจสอบคุณค่าความดีชั่วใน พุทธปรัชญาเถรวาทจึงอาศัยเกณฑ์หน้าที่ทาง ศีลธรรม ตามที่คาร์อส โมยา (Carlos J. Moya) ได้กล่าวว่า “อะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับการเป็นตัวตนจะต้องเชื่อมกับแนวคิดอย่าง เจตจำนง (will) และเสรีภาพ (freedom)^{๒๘} โดยการกระทำทางศีลธรรมไม่ใช่การกระทำ ทั่วไป แต่เป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้ความมุ่ง หมายทางศีลธรรม คือต้องมีแรงจูงใจและการ ยอมรับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในตัวเองภายใต้ หน้าที่ทางศีลธรรม ฉะนั้น การกระทำของคน จึงต้องการแรงสูงและการยอมรับทางศีลธรรม ขั้นสูง ซึ่งมีแต่ตัวตนทางศีลธรรมเท่านั้นที่จะ ทำได้

เมื่อพิจารณาในแง่ของพุทธปรัชญา เถรวาทจะพบว่าคำว่า หน้าที่ นั้นตรงกับคำว่า ธรรมะ และเมื่อเราปฏิบัติหน้าที่จึงต้องอยู่ ภายใต้กรอบของธรรมะมุ่งเน้นผลที่เป็น เสรีภาพแบบใด เราจึงอาจวิเคราะห์ผ่าน ข้อความว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อม สลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความ ไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”^{๒๙} จากข้อความนี้เรา

กำลังโยงข้อเท็จจริงคือเรื่องสังขารว่ามีความ เสื่อม กับหน้าที่คือความไม่ประมาท คำว่า สังขารเสื่อมนั้นเป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ แต่การ ไม่ประมาทนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากการเห็น ว่า สังขารเสื่อมเสมอไป แต่เป็นหน้าที่ทาง ศีลธรรมสำหรับปุถุชน ฉะนั้น หน้าที่ศีลธรรมนี้ จึงเกี่ยวโยงกับเป้าหมายของจริยธรรมคือ เสรีภาพในโลกนี้คือความสุข

ขณะที่เป้าหมายคือความสุขในที่นี้ เป็นตัวระบุถึงหลักศีลธรรม พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีการวางเกณฑ์การระบุถึงผู้ที่จะต้อง เวียนว่ายตายเกิดผ่านการระบุด้วยเป้าหมาย คือ “สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วิจิตทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอรียะเจ้า เป็น มิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจ มิจฉาทิฎฐิ แต่ตายเพราะเขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วิจิตสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอรียะเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือ การกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ แต่ตาย เพราะเขาย่อมเข้าถึงสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการ กระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ เบื้องหน้าแต่ ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์”^{๓๐} แม้การอธิบายแบบนี้จะเป็นเกณฑ์ ในการพิสูจน์ความหมายของการเวียนว่ายตาย เกิดซึ่งดูจะสอดคล้องกับความหมายของการ ยิน ยัน ตัวตนแบบ ทฤษฎีการเกิดใหม่ (reincarnation) เพราะเมื่อเราระบุผลเป็น เรื่องของบุคคล เช่นเดียวกับความสุขเป็น เป้าหมายของหน้าที่ทางศีลธรรมจึงต้องระบุ ด้วยอัตราเป็นหลัก ซึ่งคำอธิบายนี้จะขัดแย้ง กับการวางเป้าหมายแบบนิพพานตามหลัก

^{๒๘} Carlos J. Moya, The Philosophy of Action : An Introduction, (Cambridge : The Polity Press, ๑๙๙๐), p.10.

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐๗/๑๔๑.

^{๓๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๕/๑๔๑.

สภาวะธรรมตามทฤษฎีการเวียนว่ายตายเกิด (transmigration) ดังข้อความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้”^{๑๑} คำอธิบายถึงการเกิดและความดับในที่นี้ไม่ได้โยงกับเรื่องอัตตา แต่โยงกับขบวนการแบบปฏิจจสมุปบาท (เมื่อสิ่งนี้สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ) คำว่าธรรมจึงไม่โยงกับหน้าที่ทางศีลธรรม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคำตีความนั้นถูกระบุด้วยอัตตา แต่ที่จริงแล้วทั้งหมดเป็นกระบวนการที่เป็นกลางไม่ได้ระบุถึงสิ่งที่อยู่ในนั้น เพราะสิ่งนั้น (being) ในคำอธิบายนี้ไม่ได้มีเจตนา (essence) อยู่ภายใน ทำให้การกระทำในแง่หนึ่งเป็นแค่เพียงการกระทำหรือสักแต่จะทำ เพราะไม่มีการให้ความหมายกล่าวคือ เมื่อเราดับเหตุและดับเหตุนี้จึงไม่ต้องพูดถึงผล เพราะเมื่อไม่มีเหตุก็ไม่มีผล เช่นเดียวกับการฆ่าสัตว์ของพระจกขุบาลที่ถูกอธิบายว่าเป็นกิริยาที่สักแต่จะทำ ซึ่งคำอธิบายนี้เป็นแนวทางการกระทำของพระอริยบุคคล

คำอธิบายแบบนี้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็ตรัสรู้เรื่องนี้ ท่านตรัสรู้เรื่องอิตถีปจยตา แต่เรามักจะเรียกเสียว่า ปฏิจจสมุปบาท เป็นความหมายแคบเฉพาะเรื่องความทุกข์ของสิ่งมีชีวิต แต่ถ้าพูดว่า อิตถีปจยตา ความหมายมันกว้างหมดเลย จะมีชีวิตหรือไม่ มีชีวิตอะไรก็ตาม มันตกอยู่ใต้อำนาจของกฎที่ว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี ปรมัตถธรรมจะนำไปที่นั่น ไม่มีทางที่จะ

ผิด คือว่ามันจะไม่เป็นฝ่ายบวกหรือฝ่ายลบ มันเป็นทางสายกลางของมันเป็นไปอย่างนั้น นี้เรียกว่ากฎธรรมชาติแท้ๆ ถ้าว่า บวก มันก็มีความหรือตายแล้วเกิดเป็นต้น ถ้า ลบ มันก็ไม่มีคน ตายแล้วไม่เกิดเป็นต้น แต่ว่ากฎอิตถีปจยตา มันมีแต่สิ่งนี้ซึ่งเป็นไปอย่างนี้เป็นไปอย่างนั้น แล้วคนเอาไปบัญญัติเอาเองว่า นี่เป็นสุข นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นได้ นี่เป็นเสีย นี่เป็นกำไร นี่ขาดทุน นั่นเป็นความโง่ของคนของคนต่างหาก กฎอิตถีปจยตา เขามีตายตัวเฉียบขาดตามธรรมชาติ ความรู้ปรมัตถ์ต้องไปให้ถึงนั้น รู้จนไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่ใช่สัตว์บุคคล แล้วก็ไม่ใช่ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล คือไม่ได้ปฏิเสธจนไม่มีอะไรเลย แล้วก็ไม่ได้ยืนยันว่ามีอะไรอยู่อย่างตายตัว มีแต่กระแสของความเปลี่ยนแปลงปรุงแต่ง ถ้ามาถึงนี้แล้วก็เรียกว่า รู้อย่างที่พระพุทธเจ้ารู้ แล้วก็ดับทุกข์ได้ เป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพ คือกฎอิตถีปจยตา เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้วก็ควรจะมีพอใจ มีความสุขชอบในตัวเอง^{๑๒}

๔. บทสรุป

แนวคิดเรื่องสังสารวัฏประกอบด้วยสิ่งที่เกิดใหม่ และกฎแห่งการเกิดใหม่ ในแนวคิดแบบการเกิดใหม่ (reincarnation) ที่เชื่อว่า มีอาตมันไปเกิดใหม่ ขณะที่แนวคิดแบบการเวียนว่ายตายเกิด (transmigration) ไม่เชื่อว่า มีอัตตาไปเกิด พุทธปรัชญาอธิบายโดยอาศัยทฤษฎีแบบหลังคือเชื่อว่าสิ่งที่ไปเกิด

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๖๖/๕๗.

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, **คู่มือพุทธบริษัท** หลักการ กฎเกณฑ์ที่ชาวพุทธควรรู้, กรุงเทพมหานคร : , ๒๕๔๘, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

ว่าคือ จิตหรือวิญญาณ แต่ไม่เชื่อว่าจิตหรือ วิญญาณมีตัวตน โดยอาศัยกฎเกณฑ์ของการ เวียนว่ายตายเกิดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาโดยวิเคราะห์ผ่านคุณค่า ทางจริยะ ๒ ด้าน คือ

๔.๑ คุณค่าความจำเป็น (Necessary Value) มีความเชื่อเป็นสิ่งจำเป็น และความเชื่อนั้นทำให้เกิดการเสพเสวยโลก ขึ้น ซึ่งการเสพเสวยโลกนั้นทำให้เกิดกรรม ถ้าเราจะยืนยันว่ากรรมเป็นเหตุผลที่จำเป็นก็ ต้องอ้างถึงผลกรรมว่ามีอยู่จริงไปด้วย ฉะนั้น ความสุขจึงเป็นการระบุให้เห็นถึงผู้เสพเสวย โลกอย่างจำเป็นเช่นกัน แต่ความสุขนั้นพุทธ ปรัชญาเถรวาทยังอธิบายต่อไปอีกว่ายังมี เหตุผลอื่นที่สามารถเข้าถึงได้ และเหตุผลนั้น คือการไม่ยึดติดต่อความสุข

๔.๒ หน้าที่ทางศีลธรรม (Moral Duty) การทำดีหรือชั่วนั้นถูกระบุด้วย

เป้าหมายในหน้าที่ ซึ่งในที่นี้ถูกระบุด้วย ความสุขในโลกคือ สுகติ โลก สวรรค์ ซึ่งเกิด จากการมีกายสุจริต สัมมาทิฐิ เป็นต้น เป็น การยืนยันตัวตนแบบทฤษฎีการเกิดใหม่ (reincarnation) โดยคำอธิบายของพุทธ ปรัชญาเถรวาทนี้เน้นไปที่ปุถุชนเป็นหลัก ขณะที่คำอธิบายอีกส่วนคือการเน้นเป้าหมาย แบบนิพพานคือความดับทุกข์ ตามคำอธิบาย ของ ทฤษฎีการเวียนว่ายตายเกิด (transmigration) ซึ่งไม่ถือว่ามีตัวตนอยู่ใน นั้น แต่เน้นไปที่ระบบหรือหลักปฏิจจสมุป บาทเท่านั้นที่มีอยู่จริง และบุคคลประพฤติ ตามหลักหน้าที่ทางศีลธรรมคือพระอรหันต์ แต่พุทธทาสภิกขุอธิบายโดยมองว่าการไม่มี ตัวตนนั้นอาศัยความเข้าใจในชีวิตที่ไม่มีตัวตน ในโลกนี้ซึ่งเข้าใจได้ทั้งในแง่ปุถุชนและ พระอรหันต์

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๑
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก

พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๒”

พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, กรุงเทพมหานคร : ผลิตัมม์, พ.ศ.๒๕๕๕.

พุทธทาสภิกขุ, ก ข กา ของการศึกษาพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๘.

คู่มือพุทธบริษัท หลักการ กฎเกณฑ์ที่ชาวพุทธควรรู้, กรุงเทพมหานคร : , ๒๕๔๘.

ฟ้าสาธระหว่าง ๘๐ ปี. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๓๑.

ปฏิจจสมุปาบท. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, พ.ศ. ๒๕๔๓.

ธรรมสัจจสงเคราะห์. กรุงเทพมหานคร : สอนอุศมมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๒๑.

บุญมี แทนแก้ว. ปรัชญาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, พ.ศ. ๒๕๔๘.

ปรุตม์ บุญศรีตัน, พุทธอภิปรัชญา ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ,

กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๖.

พิน ดอกบัว. ปวงปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ , กรุงเทพมหานคร : สยามปริทัศน์, พ.ศ.

๒๕๕๕.

วัชระ งามจิตรเจริญ. พุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

พ.ศ. ๒๕๕๐

หนังสือภาษาอังกฤษ

Chandradhar Sharma. *A Critical survey of Indian philosophy*, (varanasi : motilal Banarsidass, 1964.

Ram Nath Sharma. *Problems of Philosophy*. Second Revised Edited. Meerut : Kedar Nath Ram Nath & Co. p.376.

